

DR BRANISLAVA KNEŽIĆ*
MR SLADANA JOVANOVIĆ

Razbojništva i razbojničke krađe¹

Uradu su analizirani dostupni statistički podaci o rasprostranjenosti i karakteristika razbojništva i razbojničkih krađa i pravna konstrukcija razbojništva i razbojničke krađe u krivičnom zakonodavstvu Srbije uz istovremeno poređenje sa stranim krivičnopravnim rešenjima. Akcenat je na teškim/kvalifikovanim oblicima ovih krivičnih dela u stranim krivičnopravnim rešenjima i nepostojanju »oružanog razbojništva«, kao posebnog, kvalifikovanog oblika u Krivičnom zakonu Srbije. S obzirom na porast i opasnost ovih krivičnih dela (učinjenih uz upotrebu oružja) razmatrana je i potreba predviđanja novog kvalifikovanog oblika ovih krivičnih dela, a po uzoru na uporednopravna rešenja.

Ključne reči: razbojništvo, razbojnička krađa, oružano razbojništvo.

Uvod

Razbojništva i razbojničke krađe, specifična vrsta imovinskog kriminaliteta sa elementima nasilja, sve su više predmet interesovanja građana i naše stručne javnosti. Ovim radom se ukazuje upravo na rasprostranjenost i opasnost ovih dela i njihovih izvršilaca, ali i na nedostatke u njihovoj pravnoj konstrukciji. U pravnoj analizi konsultovana su neka strana rešenja, odabrana prema kriterijumu dostupnosti u trenutku pisanja rada, a sve u cilju potenciranja potrebe da se pravna konstrukcija razbojništva, odnosno razbojničke krađe dopuni u segmentu kvalifikatornih okolnosti i prilagodi društvenoj stvarnosti.

* Dr Branislava Knežić je naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, E-mail: knezic@beotel.yu. Mr Sladana Jovanović je asistent-istraživač Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, E-mail: sladja29@eunet.yu

1 Podaci u tekstu rezultat su rada na projektu IKSI 1642 "Teški oblici kriminaliteta u uslovima društvene tranzicije", koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnologiju Srbije. Rad je rezultat potprojekta o razbojništvu i razbojničkim krađama u kome su učestvovala, pored autorki, i Ivana Vidaković i Maja Savić.

Rasprostranjenost i karakteristike razbojništva i razbojničke krađe

Krivična dela razbojništva i razbojničke krađe spadaju u imovinska krivična dela sa elementima nasilja. Društvena opasnost ovih krivičnih dela suštinski nije u imovinskoj šteti tj. u vrednosti oduzete ili otete stvari, nego u ponašanju izvršioca dela koji koristi prinudu, pretnju ili napad na život i telo sa ciljem da oduzme stvar ili zadrži oduzeto.

Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku² u periodu od 1991. do 1999. godine prisutan je značajan porast broja navedenih dela na području Srbije, koji se ispoljava i u proširenom repertoaru načina i sredstava prinude i procentu teških razbojničkih krađa i razbojništava sa telesnim povredama i smrtnim ishodom. Ista dela izazivaju veću pažnju javnosti kada su zabeležena u crnim hronikama nego u stručnim i naučnim analizama i kod nas i u svetu.

Statistički podaci ukazuju da se broj prijavljenih lica za ova dela znatno povećao od 1991. kada je npr. bilo prijavljeno 563 slučaja do 2587 prijava u 1994. godini, što je gotovo 5 puta više, da bi potom postepeno broj opadao i ponovo u 2000. i 2001. godini pokazao trend porasta (3502 prijave).

Konstantan trend rasta izvršenja krivičnih dela razbojništva i razbojničkih krađa još je upečatljiviji kada se uporedi sa prethodnim desetogodišnjim periodom, 1981-1990., kada je po podacima MUP-a³ na području Srbije prosečno godišnje vršeno 57 razbojničkih krađa, 438 razbojništava i 13 teških slučajeva ovih dela.

Kada je u pitanju broj prijavljenih lica prema tome da li se radi o poznatim ili nepoznatim učiniocima, broj nepoznatih učinilaca raste. Tako je 1991. godine broj nepoznatih učinilaca bio 67 ili 13,6%, da bi u 1994. godini bio 1361 ili 56,6%. Zatim, do 1999. sledi blagi pad, ali je i dalje taj procenat bio 40%, što je skoro tri puta više nego 1991. godine. Statistički podaci takođe govore da se recidivizam

2 Podaci su uzeti iz Statističkih godišnjaka Jugoslavije (1991-1999), Savezni zavod za statistiku, Beograd.

3 Banović, B. (2002) "Kriminalističko-kriminološki aspekti krivičnog dela razbojništva", u: *Delikti nasilja*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 272.

kod ovih dela kreće od 37,3 do 40%. U posmatranom periodu dinamika rasta prosečnog godišnjeg broja izvršenih dela nije linearna i pokazuje najveći rast u 1994., 1995. i 2001. godini. Poslednja decenija dvadesetog veka će biti zapamćena kao decenija društvene, političke i ekonomske krize, okončanja ratnih sukoba, velikih migracija, siromaštva i nezaposlenosti. Ratno okruženje i sukobi uticali su i na povećanje količine dostupnog oružja i različitih stresova stanovništva. Stoga ove podatke treba razmatrati u širem društveno-političkom i socijalno-ekonomskom kontekstu.

S druge strane, zanimljiv je podatak o padu broja evidentiranih krivičnih dela uopšte, a i razbojništava, u dvoipomesečnom periodu NATO bombardovanja 1999. godine. I ovo odstupanje od očekivanja da ratno stanje podstiče vršenje krivičnih dela traži kompleksnu kako krivičnopravnu tako i socijalno-psihološku analizu koja bi proučavala vezu kriminala i društveno-političkih promena u Srbiji krajem XX i početkom XXI veka.

Poznato je da je kod nas u proteklih desetak godina usled raspada zemlje, ratnih okruženja, izbegništva, sankcija, sive ekonomije, korupcije, nezaposlenosti, invalidnosti, nesklada između društvenih i ličnih potreba i mogućnosti došlo do promena i poremećaja u gotovo svim područjima života. Te promene utiču na različita ponašanja i reakcije ljudi, pa i na porast kriminaliteta uopšte. Uzrok porasta krivičnih dela može se potražiti i u raskoraku između realnih društvenih potreba i mogućnosti s jedne strane i društvenih normi (moralnih, pravnih, običajnih i religijskih) s druge strane, koje su proistekle iz drugačijih društveno-ekonomskih i političkih okolnosti.

Naime, stare norme su prevaziđene, a nove još nisu izgrađene ni uspostavljene što uz osiromašenje stanovništva i neretko, svodenje života na golo preživljavanje, pogoduje širenju raznih oblika kriminala i socijalno-patoloških pojava. Često se uzori za ponašanje nalaze na marginama društva i na granici legalnog i ilegalnog. Pored ekonomske krize, koja, između ostalog podrazumeva pad proizvodnje, pad zarada i životnog standarda dolazi do izražaja i kriza sistema vrednosti koja, po rečima Stojakova, izbacuje na površinu i «prokriminalni sistem vrednosti, koji preferira i reklamira lažne junake, opsenare, legionare, ratne profitera, a sve se više ceni materijalno bogatstvo koje nije stečeno radom nego, zakonski i moralno, sumnjivim postupcima».⁴ Zbog

osiromašenja društva i pada društvenih vrednosti i danas je, nažalost, u Srbiji osnovna vrednost imati novac, a uzori dece i mladih i dalje su profesije koje ne zahtevaju dugo školovanje npr. «biznismeni». Pošto je još uvek teško legalno zaraditi novac mnogi mladi ljudi se okreću kriminalu. Opasno je što kriminal, posebno, razbojništvo i razbojničke krađe, za neke osobe postaju stil života.

Stoga se bez popravljavanja materijalne, ali i moralne, situacije u društvu ne može očekivati smanjenje broja razbojništva i svih oblika nasilja koje se pri tom javljaju. Neizbežno se postavlja pitanje zašto i tzv. obični ljudi vrše razbojništva i razbojničke krađe i koliko se «očajnika» nastalih iz različitih razloga (ratni gubitnici, povratnici iz rata, nezaposleni, obeskućeni) može dodati broju «razbojnika» (da li siromaštvo, beda, odrastanje i život uz raspad sistema društvenih vrednosti «olakšavaju» taj put). Nepovoljne prilike i stanje u društvu i jaz između normativnih zahteva i društvenih, pa i ličnih, vrednosti je očigledan i posledice su svakodnevno prisutne, ne samo u obezvređivanju morala, već i u grubom i nasilnom kršenju pravnih normi.

Materijalna i moralna dezintegracija društva stvara prezauzete roditelje i škole koje otežano funkcionišu, pa se kod mladih ljudi javlja praznina, koju često popunjavaju televizija, sredina, vršnjačke grupe i drugi uticaji sa ulice stvarajući obrasce ponašanja koji utiču i na «formiranje» kriminalaca. Prisustvo alkohola, oružja, droge i različitih mas-medija olakšava put ka devijaciji i delinkvenciji. Bez popravljavanja opšteg stanja, prvenstveno stvarnih realnih društveno-ekonomskih mogućnosti i izgradnje društvenih vrednosti, teško se mogu očekivati promene i smanjenje razbojništva i razbojničkih krađa.

Posebna karakteristika razbojništva i razbojničkih krađa je prinuda i upotreba fizičke ili mehaničke sile, pretnja vatrenim oružjem ili njegova upotreba. Prema dostupnim podacima MUP⁵ u periodu 1998 -2000 godine uz upotrebu vatrene oružja vrši se oko 25 - 27% razbojništava što u novije vreme dovodi i do teških telesnih povreda i smrtnih posledica, 13 - 18% dela teškog razbojništva završi se smrtnim ishodom žrtve ili svedoka. Poslednjih godina, oružana razbojništva vrše se, sve češće, u grupama, posebno, kada su mete razbojništava banke, pošte, menjačnice, zlatarske radnje, apoteke i benzinske pumpe. Prema analizi prakse organa unutrašnjih poslova u porastu je broj razbojništava koji se vrši na organizovan način uz

4 Stojakov, S. (1995) "Refleksije društvene krize na sistem moralnih vrednosti u vaspitanju", u: *Moralnost i društvena kriza*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, str. 182.

5 Banović. B., op. cit., str. 274-280.

detaljne pripreme (prikupljanje svih relevantnih informacija, obezbeđenje sredstava za maskiranje i oružja kao i transport oduzetih predmeta) svih faza u izvršenju krivičnog dela.⁶ Ulična razbojništva u trogodišnjem periodu (1998-2000) čine 40-50% u ukupnom broju datih dela a specifičnost uličnih razbojništava su maloletni učinioci nad maloletnim žrtvama bez prethodne pripreme i vrše ih pojedinačni izvršiooci. Dela su vršena u dvorištima ili u blizini škola uz upotrebu fizičke sile (udarac u leđa, glavu...) i oduzimanje zatečenih predmeta (novac, garderoba, mobilni telefon, bicikl i dr.).

Pored pojedinačnih izvršenja razbojništva na ulicama vrše se i ulična razbojništva u grupi, posebno zabeležena proteklih godina kada su vršeni napadi na poštare u danima podele penzija. Poseban oblik razbojništva nad fizičkim licima su i razbojnički napadi uz oduzimanje automobila. Sledeći oblik izvršenja ovih krivičnih dela su upadi u stanove (20-27%).⁷ Specifičnost dela je planiranje, tipovanje, praćenje, prevare, provale, lažno predstavljanje, maskiranje, vezivanje, povređivanje ili zlostavljanje žrtava što pored osećaja nesigurnosti i straha tokom napada za posledicu ima i smrtne ishode.

Pri analizama razbojništava trebalo bi više pažnje posvetiti žrtvama razbojništava, pogotovo na radnim mestima i u stanovima jer pretrpljeni strah produžava osećaj nesigurnosti i posledice mogu biti dalekosežnije nego što izgledaju neposredno posle napada.

U najvećem broju slučajeva, prema podacima MUP-a, u periodu 1998-2000. godina profil učinioca bio bi: muškarac, mlađih godina, bez zanimanja i stalnog zaposlenja. Manji procenat vrši se u organizovanoj grupi (oko 5% razbojništava i razbojničkih krađa odnosno 15% teških slučajeva ovog dela izvršeno je u grupi od tri i više lica). Starosna grupa učinioca menja se i poslednjih godina sve se više snižava, tako da su čak 45% od ukupnog broja izvršioaca ovog dela u 1998-2000. mlađa punoletna lica (27%), stariji maloletnici (13%), mlađi maloletnici (4%) i deca ispod 14 godina (1%).⁸

Maloletnike odlikuje bezobzirno i surovo ponašanje i upotreba sile nad žrtvom i njeno ponižavanje. Ove karakteristike izvršenja odnose se i na narkomane, čiji je broj (u periodu 1998-2000., prema dostupnim podacima MUP-a, oko stotinak), po iskustvima operativaca, znatno veći od onog što

postoji u statistikama. Žene kao učesnici u razbojništvu pojavljuju se najčešće kao saučesnice prilikom tipovanja, namamljivanja ili lažnog predstavljanja. Rodni aspekt, izvršioce, razlikuje i po okolnostima i specifičnoj motivaciji. Poznati su slučajevi razbojništva kojima su prethodile pretnje i prinude nad ženama, najčešće od njihovog bračnog ili vanbračnog partnera, da izvršavaju ili saučestvuju u krivičnom delu razbojništva, nakon čega bi im se, često, prisvojena dobit oduzimala.⁹

Karakterističan je primer Romkinje¹⁰ koja je u 31.-oj godini života već bila osmostruki povratnik na izdržavanju kazne u ženskom zatvoru u Požarevcu. Prvo je osuđivana za krađe da bi «napredovala» do krivičnih dela razbojništva i razbojničkih krađa. Njen slučaj ukazuje na svu problematiku marginalizacije, siromaštva, socijalizacije, vaspitanja, obrazovanja, obučavanja i običaja koji mogu dovesti do devijacija i kriminaliteta. Naime, od njene prve sitne krađe, kada je imala 13 godina, ova žena je, zahvaljujući «dobroj poduci» muža i svekra osposobljena i za vršenje razbojništava i razbojničkih krađa. Po njenim rečima ona nije kriminalac, jer nikog nije ubila. I po običajnom pravu njene etničke grupe, to što je radila i nije krivično delo.

Zanimljivo je još istaći da se kao izvršiooci skoro isključivo pojavljuju lica bez zaposlenja (90-95%), niže stručne spreme. Neznatan je procenat lica sa izbegličkim statusom i procenat stranih državljana. Od stranaca najčešće su to sezonski radnici, koji razbojništvo vrše u staračkim domaćinstvima, često uz primenu brutalne sile sa smrtnim ishodom.¹¹ Portret razbojnika bio bi: uglavnom muškarac, niže stručne spreme, bez zaposlenja, deluje samostalno, ali sve češće i u grupi, uz upotrebu vatrenog oružja, sve brutalniji i sa težim posledicama po žrtvu. Možda rad na preventivnim i represivnim merama u suzbijanju razbojništva treba početi, baš, od navedenih karakteristika učinioca.

Krivičnopravna rešenja u pojedinim državama

Razbojnička krađa i razbojništvo su u našem, ali i u stranim krivičnopravnim sistemima, svrstani u grupu krivičnih dela protiv imovine. Njihov zaštitni objekat jeste imovina koja se određuje kao

9 Nikolić-Ristanović, V. (2000) *Od žrtve do zatvorenice*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viktimološko društvo Srbije, str. 127.

10 Knežić, B. (2001) *Obrazovanje i resocijalizacija-metode merenja*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 239.

11 Banović, B., op. cit. str. 282.

6 Ibid.

7 Ibid.

8 Banović, B., op. cit. str. 281.

sveukupnost imovinskih dobara, imovinskih interesa i imovinskih prava koja pripadaju nekom fizičkom ili pravnom licu.¹²

Takođe, razbojništvo i razbojničku krađu karakteriše još jedno obeležje, svojstveno većini dela iz ove grupe – namera pribavljanja protivpravne imovinske koristi za sebe ili drugoga. Ona je tesno povezana sa objektima ovih dela: to su predmeti koji imaju materijalnu vrednost, tako da se njihovim oduzimanjem ili prisvajanjem ostvaruje neka korist kao što je njihovo korišćenje, prodaja, iznajmljivanje drugom uz nadoknadu i sl. Ovu nameru ne treba izjednačavati sa koristoljubljem, koje kao motiv ponašanja odražava sklonost ka bogaćenju, pohlepi za novcem, korišćenju svake situacije da se do njega dođe, itd. Namera ostvarivanja protivpravne imovinske koristi može biti praćena i koristoljubljem, ali to nije uvek nužno. Koristoljublje uvek obuhvata nameru pribavljanja imovinske koristi, ali ova namera može postojati i bez koristoljubivih motiva.¹³

Međutim, iako po definiciji spadaju u krivična dela protiv imovine, pravna konstrukcija razbojništva i razbojničke krađe približava ova dela i grupi krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina, pa i grupi krivičnih dela protiv života i tela. Ono što razbojništvo i razbojničku krađu razlikuje od drugih krivičnih dela matične grupe jeste upravo njihova specifična priroda, odnosno složenost.

Reč je o složenim krivičnim delima koja pored »klasičnih« obeležja dela čiji je zaštitni objekat imovina, sadrže i elemente nasilja - prinude što im često daje atribut najtežih dela protiv imovine. Reč je o delima koja prelaze konvencionalnu podelu na imovinski i nasilnički kriminalitet i koja se, po svojim karakteristikama, mogu svrstati u obe grupe.¹⁴

Ova se dela svrstavaju, zbog ostvarenja kriminalnih radnji u neposrednom kontaktu sa pasivnim subjektom, i u kategoriju »kontaktnog kriminaliteta«¹⁵, pored fizičkog nasilja i seksualnog nasilja (čime se ponovo potencira elemenat prinude/nasilja u konstrukciji ovih krivičnih dela. Njihovi učinioци, »razbojници« često pripadaju posebnoj vrsti profesionalnih kriminalaca, koje karakteriše grubost, bezobzirnost, sklonost ka nasilju i neprezanje od nanošenja svih vrsta ozleda, pa i ubistva.¹⁶

Radi se, dakle, o krivičnim delima velike društvene opasnosti, a statistike dokumentuju ne samo znatan porast njihovog broja, već i njihove opasnosti u smislu sve beskrupuloznijih načina i sredstava izvršenja, o čemu je već bilo reči. Tako, kod teških slučajeva razbojništva, odnosno razbojničke krađe, upotrebljeno nasilje upravo i rezultira umišljajnom teškom telesnom povredom ili umišljajnim ubistvom.

I u uporednom zakonodavstvu razbojništvo i razbojnička krađa predstavljaju najteža krivična dela iz grupe krivičnih dela protiv imovine i složene su krivičnopravne konstrukcije. Razlike postoje u određivanju dela iz kojih se ova dela sastoje: krađe i prinude. Takođe, neka zakonodavstva ih predviđaju kao poseban oblik krađe ili pak, u njma vide posebna krivična dela, kao što je slučaj sa našim pravom. Da bi se jasnije uočile razlike koje postoje u našem i stranim zakonodavstvima, treba poći od zakonskog uobličjenja ovih dela u našem pozitivnom pravu.

U Krivičnom zakonu RS, ova krivična dela pripadaju glavi XVI¹⁷. Članom 167. KZ RS, predviđeno je: »Ko je na delu krađe zatečen, pa u nameri da ukradenu stvar zadrži, upotrebi silu protiv nekog lica ili pretnju da će neposredno napasti na život i telo, kazniće se zatvorom od 1 do 12 godina.« U stavu drugom ovog člana predviđen je teži oblik razbojničke krađe koji postoji kada je izvršenjem ovog krivičnog dela pribavljena protivpravna imovinska korist preko 850.000 dinara i zaprećena je kazna zatvora od najmanje godinu dana.

Biće krivičnog dela razbojničke krađe čine, dakle *krađa*, kao osnovno delo (oduzimanje tuđe pokretne stvari u nameri da se sebi ili drugom pribavi protivpravna imovinska korist) i *prinuda* – upotreba sile protiv nekog lica ili pretnje da će se neposredno napasti na život ili telo. Reč je, dakle, o dvoaktnom krivičnom delu za čije se postojanje traži da su kumulativno preduzete dve radnje: i u upotreba sile ili pretnje i oduzimanje tuđe pokretne stvari.¹⁸ Važno je da se prinuda vrši u cilju zadržavanja ukradene stvari, jer ako to nije slučaj, postojaće sticaj između krađe, obične ili teške i nekog drugog krivičnog dela.

12 Lazarević, Lj. (2000) *Krivično pravo. Posebni deo*, Beograd: Savremena administracija, str. 232.

13 Ibid.

14 Matthews, R. (2002) *Armed Robbery*, Devon: Willan Publishing, str. 20.

15 Zvekić, U. (2001) *Žrtve kriminala u zemljama u tranziciji*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije, Prometej i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 34.

16 Modly, D., Korajlić, N. (2002) *Kriminalistički rječnik*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, str. 544.

17 *Krivični zakon RS*, Službeni glasnik SRS br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 i 21/90 i Službeni glasnik RS br. 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 39/03.

18 Stojanović, Z. (2000) *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd: Službeni glasnik, str. 261.

Krivično delo razbojništva je definisano članom 168. KZ RS: »Ko upotrebom sile protiv nekog lica ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo oduzme tuđu pokretnu stvar u nameri da njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protivpravnu imovinsku korist, kazniće se zatvorom najmanje tri godine. U stavu 2. ovog člana stoji da će se učinilac koji je delom iz stava jedan pribavio protivpravnu imovinsku korist u iznosu preko 850.000 dinara kazniti zatvorom najmanje pet godina.

I u slučaju razbojništva stiču se krađa i prinuda, kao i kod razbojničke krađe, ali je njihov sled obrnut. Upotreba sile ili pretnje prethodi oduzimanju stvari i to obično radi savladavanja ili sprečavanja otpora lica od koga se stvar oduzima, mada ovo delo postoji i kada je neko lice zbog upotrebljene sile ili pretnje stvar predalo učiniocu (kada je bilo prinuđeno da stvar preda ili je napusti na licu mesta).¹⁹

Najteži oblici razbojništva i razbojničke krađe predviđeni su članom 169. KZ RS. Oni postoje:

- ♦ ako je pri izvršenju ovih krivičnih dela nekom licu sa umišljajem naneta teška telesna povreda;
- ♦ ako je razbojništvo izvršeno u sastavu bande ili grupe
- ♦ ako je pri izvršenju ovih krivičnih dela neko lice sa umišljajem lišeno života.

Za razbojništvo i razbojničku krađu kvalifikovane s umišljajem nanetom teškom telesnom povredom ili kada je razbojništvo izvršeno u sastavu bande ili grupe, može se izreći kazna zatvora od najmanje sedam godina, dok je za najteži oblik razbojništva, odnosno razbojničke krađe zaprećena kazna zatvora od najmanje dvanaest godina ili zatvor od 40 godina.

U uporednom zakonodavstvu (i u anglosaksonskom i u kontinentalnom sistemu), generalno posmatrano, nema razlike kada je u pitanju konstruisanje krivičnog dela razbojništva, odnosno razbojničke krađe. U konstrukciju bića krivičnog dela ulaze krađa i prinuda, ali se razlikuju njihova poimanja. Tako postoje uglavnom dva tumačenja pojma krađe. Prema jednom, pod krađom se podrazumeva odzimanje tuđe pokretne stvari u nameri da se ona prisvoji. Takvo shvatanje je usvojeno u nemačkom Krivičnom zakoniku²⁰, francuskom Krivičnom zakoniku,²¹ i švedskom

Krivičnom zakoniku.²² U engleskom Theft Act-u od 1968. godine krađa se određuje kao prisvajanje tuđe imovine u nameri da se drugi trajno liši stvari.²³

Prema drugom shvatanju (a koje usvaja i naše pravo) za postojanje krađe je neophodno i postojanje namere da se prisvajanjem tuđe pokretne stvari pribavi sebi ili drugom protivpravna imovinska korist. Ovakvo shvatanje je zastupljeno u italijanskom, austrijskom, švajcarskom i belgijskom krivičnom pravu.²⁴

Razlike u uporednom zakonodavstvu postoje i po pitanju određenja prinude kao drugog krivičnog dela koje ulazi u konstrukciju razbojništva. Prinuda se uvek iscrpljuje silom ili pretnjom da bi se tuđa pokretna stvar oduzela ili zadržala. U pogledu sile nema značajnih razlika u zakonodavstvima pojedinih zemalja, dok to sa pretnjom nije slučaj.

Tako, neka zakonodavstva ne specificuju pretnju, tj. ne govore o tome kakva vrsta zla treba da se stavlja u izgled licu kome se preti, što znači da u obzir dolazi svaka vrsta pretnje koja se upućuje pasivnom subjektu (Belgija, Portugalija, Holandija). Slično je i sa Krivičnim zakonikom Filipina koji pored upotrebe sile, govori ne eksplicitno o pretnji, ali ipak vrlo široko i neodređeno - o izazivanju straha kod pasivnog subjekta (čl. 293).²⁵

Krivični zakonik Kalifornije takođe govori o izazivanju straha kod pasivnog subjekta s tim što dalje u čl. 212. st. 1. i 2. kvalifikuje kategoriju »izazvanog straha«. Naime, relevantan je »strah od povrede telesnog integriteta ili imovinskog dobra žrtve ili bilo kog njenog srodnika ili člana njegove porodice« (čl. 212 st. 1). Relevantan je i ako je reč o »strahu od neposredne povrede telesnog integriteta žrtve ili imovine ili drugog prisutnog lica u vreme razbojništva« (čl. 212. st. 2.).²⁶

Drugo rešenje je vezano za bliže određivanje prirode pretnje. U ovom slučaju pretnja se vezuje za upotrebu sile, tj. pasivnom subjektu se stavlja u izgled upotreba sile, a sve u cilju oduzimanja pokretne stvari. Međutim, ostaje neodređeno kakva će se sila i prema kome, odnosno čemu upotrebiti.

22 Prema: Đorđević, Đ. (2002) "Krivično delo razbojništva i uloga policije u njegovoj prevenciji", u: *Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta*, Beograd: Policijska akademija, str. 382.

23 Ibid.

24 Ibid.

25 *Revised Penal Code of the Philippines*, Act No. 3815, www.charnobiles.com/revisedpenalcodeofthe-philippines-book1.htm

26 *The Penal Code of California*, <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=pen&group=00001-01000&file=211-215>.

19 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž 674/78.

20 Schonke, A., Schroder, H. (1988) *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Munchen: Beck, str. 1397.

21 Jeandidier, W. (2000) *Code pénal*, Paris: P.U.F., str. 268.

U ovu grupu spadaju KZ Italije, KZ Slovačke, a tako je i u engleskom pravu.

Treća grupa zakonodavstava još bliže određuje pretnju. Relevantna je ona pretnja koja je upravljena na život ili telo pasivnog subjekta. Dakle, pretnja se sastoji u stavljanju u izgled upotrebe sile koja je upravljena na život ili telo, što je najuže određenje pretnje (u odnosu na prethodno izneta stanovišta), a istovremeno ono pretpostavlja i najtežu vrstu pretnje. Pretanja je ovako definisana u krivičnim zakonodavstvima većeg broja država, među kojima su Nemačka, Ruska Federacija i Španija.²⁷

Naše zakonodavstvo je takođe na ovom stanovištu: relevantna je kvalifikovana pretnja – pretnja neposrednim napadom na život ili telo. U zakonima nekih američkih država, pored pretnje koja pretpostavlja napad na telesni integritet, dolazi u obzir i pretnja izvršenjem bilo kog krivičnog dela (*crime*) prvog ili drugog stepena.²⁸

Razlike u krivičnim zakonima postoje i u pogledu statusa razbojništva, odnosno razbojničke krađe u smislu da se tretiraju kao oblik krađe ili da su posebne inkriminacije. Tako na primer, u kineskom Krivičnom zakonu²⁹ razbojništvo nije posebno inkriminisano, već je pokriveno krađom koja se vrši uz upotrebu »nasilja, prinude ili na drugi način«. Razbojnička krađa se posebno pominje u čl. 153. ovog zakona, ali opet u vezi sa osnovnom odredbom o krađi. U ovom članu se pominje eksplicitno i pretnja (što nije bio slučaj sa razbojništvom koje se smatra oblikom krađe, pri čemu bi se pretnja mogla podvesti pod pomenutu »prinudu ili drugi način.«) i to kvalifikovani oblik pretnje u smislu pretnje nasiljem (bez bližeg određenja).

I kineski zakon poznaje teške oblike razbojništva, ali su i oni kao osnovni oblik tretirani u okviru odredaba koje se odnose na krađu uopšte (pored povređivanja i usmrćivanja lica, govori se o delu koje je prouzrokovalo »druge teške posledice«, što je daleko fleksibilnija formulacija kvalifikovanog razbojništva od onih koje se inače sreću u uporednom pravu.

U francuskom pravu je razbojništvo/razbojnička krađa takođe percipirano kao oblik krađe. Osnov razlikovanja su posledice koje su prouzrokovane upotrebom sile. Čak i osnovni oblik krađe ne mora preći u razbojništvo ili razbojničku krađu (kako ih mi definišemo), iako je sila upotrebljena (bilo pre, za

vreme ili neposredno po izvršenju dela), ukoliko nije nastupila nesposobnost za rad u određenom periodu po izvršenom delu. Razbojništvo/razbojnička krađa zapravo predstavljaju krađu uz upotrebu sile (pre, za vreme ili po izvršenju dela) koja je prouzrokovala kod drugog (pasivnog subjekta) potpunu nesposobnost za rad za vreme od osam dana ili više (čl. 311-5).

Teži oblik (ponovo krađe) postoji ako je, usled upotrebe sile, nastupila teška telesna povreda. (čl. 311-7), ako je delo krađe (uz upotrebu nasilja) izvršeno u okviru organizovane grupe/bande, kao i ako je nastupila smrt, ali i ako je nasilje predstavljalo torturu ili varvarski akt (311-10). Gradacija težine krivičnog dela je praćena i gradacijom po pitanju težine kažnjavanja, tako da je u ovom poslednjem slučaju predviđena kazna doživotnog zatvora.

U nekim zemljama (npr. američkim državama) nema posebne podele na razbojništvo i razbojničku krađu, iako postoji distinkcija u odnosu na krađu samu. Termin *robbery* obuhvata i jedno i drugo krivično delo (i razbojništvo i razbojničku krađu). Zajednička odrednica je upotreba sile ili pretnje silom prilikom pokušaja krađe ili neposredno pošto je krađa učinjena ili pokušana.³⁰

U nemačkom Zakonu, međutim, postoji posebno određenje razbojništva, a potom i razbojničke krađe, ali razlike nema kada je u pitanju kažnjavanje, jer u čl. 252. nemačkog KZ stoji da će se učinilac razbojničke krađe kazniti isto kao i učinilac razbojništva (ne manje od godinu dana). Slično je i sa jednim oblikom iznude. Prema odredbi člana 255. i učinilac iznude se, kada upotrebljava silu protiv drugog lica ili pretnju da će naposredno napasti na život ili telo, kažnjava kao i učinilac razbojništva.³¹

Svi zakoni poznaju i teže, kvalifikovane slučajeve razbojništva koji podrazumevaju i oštrije kažnjavanje. Zajedničke za sve navedene zakone jesu sledeće kvalifikatorne okolnosti koje daju veću težinu konkretnom aktu razbojništva, odnosno razbojničke krađe: umišljajno nanošenje teške telesne povrede ili usmrćenje drugog lica. Većina zakonodavstava prepoznaje i vršenje ovih dela u sastavu grupe ili bande (osim navedenih američkih zakona i kineskog).

Među analiziranim zakonima, kineski zakon je najopštiji po pitanju određenja težih oblika razbo-

27 Đorđević, Đ., op. cit. str. 389.

28 "The Criminal Justice Code of New Jersey" (1984) New York: Gould Publications, str. 68.

29 *The Criminal Law and The Criminal Procedure of China* (1984) Beijing: Foreign Languages Press, str. 53.

30 "The Criminal Justice Code of New Jersey" (1984) New York: Gould Publications, str. 68.; *The Criminal Justice Code of Illinois of 1961*, <http://www.legis.state.il.us/legislation/icls/ch720/ch720act-stoc.htm>

31 Schonke, A., Schreder, H., op. cit. str. 1398.

jništva, odnosno razbojničke krađe, dok je zakonik Filipina najrazuđeniji po tom pitanju. Kineski KZ predviđa teže oblike razbojništva/krađe, odnosno teže kažnjavanje kada je delo izvršeno pod naročito otežavajućim okolnostima ili kada je prouzrokovana teška telesna povreda ili smrt drugog lica (čl. 150).³²

Sa druge strane KZ Filipina predviđa niz teških posebnih oblika (kvalifikovanih) razbojništva, odnosno razbojničke krađe. Pored tri »uobičajena« najteža oblika ovih krivičnih dela, ovaj zakon ističe posebno razbojništvo koje je praćeno silovanjem, razbojništvo koje je učinjeno u nastanjenoj kući/zgradi ili na javnom mestu, razbojništvo koje je za predmet imalo određena dobra ili se dogodilo pod posebnim okolnostima.³³

Zanimljivo je i pravno uobličjenje teških oblika razbojništva/razbojničke krađe u Krivičnom Zakoniku Ruske Federacije, koji se takođe odlikuje razuđenošću po ovom pitanju. Kvalifikatorne okolnosti su grupisane u dve kategorije, pa se tako na primer suštinski ista okolnost »u sastavu grupe« zapravo posebno kvalifikuje i pojavljuje se u jednoj kategoriji kao »u sastavu grupe sa prethodno učinjenim dogovorom«, a u drugoj/težoj kategoriji »u sastavu organizovane grupe«. Slično je i sa okolnošću vezanom za delo učinjeno u povratu, jednom ili više puta (čl. 162 KZ RF).³⁴

Međutim svi navedeni zakoni predviđaju poseban oblik razbojništva/razbojničke krađe koji karakteriše poseban način izvršenja, zapravo sredstva koja se pri izvršenju osnovnog dela koriste. Reč je o razbojništvu/krađi koje se vrši uz upotrebu oružja (ili opasnog oruđa) ili uz pretnju da će ono biti upotrebljeno (*armed robbery*).

Interesantno je rešenje države Illinois koje čak stepenuje težinu ovog oblika prema vrsti oruđa/oružja koja je upotrebljena. Najteži oblik predstavlja svakako razbojništvo uz upotrebu vatrenog oružja koje je prouzrokovalo tešku telesnu povredu ili smrt drugog lica.³⁵

Nemački Krivični zakonik takođe poznaje ovaj oblik razbojništva. Tako će se »učinilac kazniti

zatvorom od najmanje tri godine (inače je posebni minimum za osnovno delo godinu dana) ako je nosio oružje ili drugo opasno oruđe ili kakvo sredstvo radi sprečavanja ili savladavanja otpora druge osobe upotrebom sile ili pretnje silom ili ako je delom doveo drugoga u opasnost od teškog narušenja zdravlja« (čl. 250 KZ). Upotreba oružja ili opasnog oruđa ili nošenje oružja u okviru bande ili grupe je još teži oblik razbojništva. Predviđena je kazna od najmanje pet godina.

I francuski Krivični zakonik u članu 311 – 9 predviđa ovaj oblik razbojništva/krađe. On postoji ako je razbojništvo učinjeno uz upotrebu oružja ili uz pretnju njegovom upotrebom ili ako je učinjeno od strane lica koje je nosilo oružje za koje je potrebno odobrenje ili čije je nošenje zabranjeno.³⁶

Po kanadskom Krivičnom zakoniku, razbojništvo učinjeno uz upotrebu vatrenog oružja se kažnjava sa minimum četiri godine zatvora, dok je kao maksimalna kazna predviđeno lišenje slobode u doživotnom trajanju.³⁷

Uopšte gledano, naše zakonodavstvo bitno ne odstupa od osnovnih kontura konstrukcije ovog, odnosno ovih krivičnih dela. Ipak, ono ne poznaje »oružano razbojništvo« (*armed robbery*), kao poseban oblik teškog razbojništva/krađe, odnosno nošenje ili upotrebu oružja kao kvalifikatornu okolnost kod ovih krivičnih dela. Međutim, okolnost da su ova krivična dela, uz upotrebu oružja u porastu, o čemu je već bilo reči, trebalo bi da navede i na razmišljanje o predviđanju još jednog oblika teškog razbojništva po uzoru na svetska iskustva.

Zaključak

Porast broja razbojništva i razbojničkih krađa, posebno izraženih 1994., 1995. i 2001. godine potrebno je razmatrati, proučavati i analizirati u najširem društvenom kontekstu (ratno okruženje, sankcije, slabljenje društvene kontrole, lakše dolaženje do oružja, tranzicija...) uzimajući u obzir visok intenzitet nasilja prilikom izvršenja, težinu posledica i osobine učinioaca.

Imajući u vidu iznete podatke, kao i uporedno-pravne konstrukcije razbojništva i razbojničke krađe koje poznaju kao kvalifikatornu okolnost upotrebu oružja, čini se uputnim preispitivanje, tačnije nadograđivanje postojeće pravne konstrukcije teških oblika ovih krivičnih dela u našem Krivičnom zakonu. Predviđanjem oružanog razbojništva, kao posebnog, težeg oblika razbojništva/

32 *The Criminal Law and The Criminal Procedure Law of the People's Republic of China* (1984) Beijing: Foreign Languages Press, str. 52.

33 "Revised Penal Code of the Philippines, Act No. 3815", www.charnobiles.com/revisedpenalcodeofthe_philippines-book1.htm

34 "The Criminal Code of the Russian Federation of 1996", <http://www.nobribes.org/Documents/Russia%20Criminal%20Code63fz.doc>

35 "The Criminal Justice Code of Illinois of 1961", <http://www.legis.state.il.us/legislation/icls/ch720/ch720act-stoc.htm>

36 Jeandidier, W., op. cit. str. 281.

37 *The Criminal Code of Canada*, <http://laws.justice.gc/en/C-46>.

razbojničke krađe jasno bi se istakao značaj i društvena opasnost ovih dela, koje bi, razume se, pratilo i adekvatno (teže) kažnjavanje.

Literatura

Banović, B. (2002) "Kriminalističko-kriminološki aspekti krivičnog dela razbojništva", u: *Delikti nasilja: krivično pravni i kriminološki aspekt*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Dorđević, Đ. (2002) "Krivično delo razbojništva i uloga policije u njegovoj prevenciji", u: *Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta*, Beograd: Policijska akademija.

Jeandidier, W. (2000) *Code pénal*, Paris: P.U.F.

Knežić, B. (2001) *Resocijalizacija i obrazovanje - metode merenja*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Krivični zakon RS, Službeni glasnik SRS br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 i 21/90 i Službeni glasnik RS br. 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02 i 39/03.

Lazarević, Lj. (2000) *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd: Savremena administracija.

Matthews, R. (2002) *Armed Robbery*, Devon: Willan Publishing.

Modly, D., Korajlić, N. (2002) *Kriminalistički rječnik*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje.

Nikolić, Ristanović, V. (2000) *Od žrtve do zatvorenice*, IKSI i VDS, Beograd.

Penal Code of California, <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=pen&group=00001-01000&file=211-215>.

Presuda Vrhovnog suda Srbije KŽ 674/78.

Revised Penal Code of the Philippines, Act No. 3815", www.charnables.com/revisedpenalcodeofthephilippinesbook1.htm

Schonke, A., Schroder, H. (1988) *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Munchen: Beck.

Stojanović, Z. (2000) *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd: Službeni glasnik.

The Criminal Code of the Russian Federation of 1996, <http://www.nobribes.org/Documents/Russia%20Criminal%20Code63fz.doc>

The Criminal Justice Code of New Jersey (1984), New York: Gould Publications.

The Criminal Justice Code of Illinois of 1961, <http://www.legis.state.il.us/legislation/icls/ch720/ch720actstoc.htm>

The Criminal Law and The Criminal Procedure Law of the People's Republic of China (1984) Beijing: Foreign Languages Press.

The Criminal Code of Canada, <http://laws.justice.gc/en/C-46>

Zvekić, U. (2001) *Žrtve kriminala u zemljama u tranziciji*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije, Prometej i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Branislava Knežić, Ph.D
Sladana Jovanović, M.A.

Robbery

The authors analyzed available statistics on robbery and its legal definition in Serbian Criminal Law as well as in some foreign criminal codes. The focus is on serious/qualified cases of this crime known in comparative law and the absence of »armed robbery« in our Criminal Law. Regarding increase and dangerousness of this sort of crime (with use of weapon) modification of existing legal definition (by introducing armed robbery) is considered and recommended.